فصلنامه علمی اقتصاد و بانکداری اسلامی، شماره بیست و هفتم، تابستان ۱۳۹۸ - صفحات ۶۷-۴۷

بررسی اثرات سیاست پولی بر عرضه تسهیلات قرض‌الحسنه در نظام بانکی ایران

محمد واعظ برزانی[۱]
احسان شاهمرادی ورنامخواستی[۲]

تاریخ دریافت:۱۳۹۵/۰۸/۰۸ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۰۴/۲۰

چکیده

قرض‌الحسنه به عنوان یک رفتار اقتصادی برگرفته از حاکمیت ارزش‌های اسلامی است و از انگیزه‌های معنوی و اخروی آحاد مردم است که چندی است مورد توجه قرار گرفته است. آن‌چه از ظاهر برخی روایات برمی‌آید این است که قرض گرفتن امر ناپسندی است مگر این‌که در جهت رفع یکی از نیازهای ضروری انسان استفاده شود. در نظام مالی اسلامی، قرض‌الحسنه در کنار صدقات، عقود مبادله‌ای و مشارکتی به عنوان یکی از جایگزین‌های ربا در تجهیز و تخصیص منابع معرفی شده است. سیاست‌های پولی از مجراهای مختلفی مانند مجرای وام‌دهی، بر اقتصاد کشور تأثیر می‌گذارند. کارکرد مجرای وام‌دهی بانکی بدین صورت است که کاهش حجم پول (سیاست پولی انقباضی) موجب کاهش سپرده‌های بانکی می‌شود و بدین ترتیب قدرت وام‌دهی بانکی کاهش می‌یابد. کاهش وام‌های بانکی به کاهش فعالیت‌های اقتصادی منجر شده، کسب و کارها و مصرف‌کننده‌هایی را که به وام‌های بانکی متکی بوده و نمی‌توانند وجوه مورد نیاز خود را از منابع دیگر تأمین نمایند، وادار می‌کند تا از خرید کالاهای بادوام و دارایی‌های سرمایه‌ای صرف نظر کنند و در نتیجه سرمایه‌گذاری و فعالیت‌های واقعی اقتصادی رو به کاهش می‌گذارد و لذا تولید ملی کاهش می‌یابد. در این مطالعه، کارکرد مجرای وام‌دهی بانکی و به عبارت دیگر، تأثیر سیاست‌های پولی بر اعتبارات اعطایی قرض‌الحسنه بانک‌ها طی سال‌های (۹۱-۱۳۸۰) تحلیل شده است این کار با استفاده از روش گشتاورهای تعمیم یافته (GMM[۳]) و آزمون فرضیه مربوطه انجام شده است. نتایج به‌دست آمده نشان می‌دهد سیاست پولی انبساطی دارای تأثیر مثبت بر مانده تسهیلات اعطایی قرض‌الحسنه بانک‌ها است. بنابراین وجود مجرای وام‌دهی سیاست پولی در ایران تأیید می‌شود.

واژگان کلیدی: قرض‌الحسنه، سیاست پولی، مجرای وام‌دهی، نرخ ذخیره قانونی، عملیات بازار باز
طبقه‌بندی JEL: E49,G39,G30,H79

۱.دانشیار دانشکده علوم اداری و اقتصاد دانشگاه اصفهان(نویسنده مسئول) Mo.vaez1340@gmail.com
۲.کارشناسی‌ارشد بانکداری اسلامی مؤسسه آموزش عالی راغب اصفهانی Ehsan_shahmoradi@yahoo.com
3. Generalized Method of Mmoments

[Downloaded from mieaoi.ir on 2022-10-09]

مقدمه

نظام اقتصادی اسلام برای مقابله با رباخواری شیوه‌ای جایگزین نموده تا کسانی که توانایی بازپرداخت سود را ندارند بتوانند از عهده آن برآیند. در این شیوه که پاداش اخروی مدنظر است تلاش شده تا نابرابری‌های درآمدی از بین برود. بنابراین، نظام اقتصادی اسلام نهاد قرض‌الحسنه را به عنوان یکی از شیوه‌ها و ابزارهای مؤثر برای کاهش نابرابری توزیع درآمدها قرار داده است. قرض‌الحسنه‌ای که از آن به وام نیکو تعبیر شده است و در قرآن و روایات تأکید فراوانی به آن شده است با هدف رفع نیازهای اساسی افراد می‌باشد تا با فراهم نمودن شرایط و ابزارهای مناسب بتوان در جهت گردآوری وجوه و دادن قرض‌الحسنه به نیازمندان گام برداشت. سیاست‌های پولی از اهمیت ویژه‌ای در اقتصادهای در حال گذار برخوردارند. چگونگی تنظیم سیاست‌های پولی و استفاده از ابزارهای پولی، به یقین برعملکرد اقتصادهای مزبور و عبور موفقیت‌آمیز از مرحله گذار، تأثیر شگرفی خواهد داشت. سیاست‌های پولی از طریق مجراهای مختلفی، اقتصاد کشور را تحت تأثیر قرار می‌دهند که مهم‌ترین این مجراها عبارتند از:

۱. مجرای نرخ بهره[1]

۲. مجرای نرخ ارز[2]

۳. مجرای اعتباری[3]

در مقاله حاضر، سازوکار انتقال سیاست پولی از طریق مجرای وام‌دهی بانکی مورد بررسی قرار گرفته است. در واقع، کارکرد مجرای وام‌دهی بانکی بدین صورت است که کاهش حجم پول (سیاست پولی انقباضی) موجب کاهش سپرده‌های بانکی شده و بدین ترتیب قدرت وام‌دهی بانک‌ها کاهش می‌یابد. با کاهش وام‌های بانکی، سرمایه‌گذاری کاهش یافته و لذا تولید ملی کاهش می‌یابد. از این رو در این مقاله، تأثیر سیاست‌های پولی براعتبارات اعطایی قرض‌الحسنه بانک‌ها مورد بررسی قرار خواهد گرفت. با توجه به این‌که ماهیت نظام بانکداری کشور برمبنای اسلامی بوده و این نظام متفاوت از نظام بانکداری غیراسلامی است، لذا کاربرد ابزارهای سیاست پولی در این دو نظام، تفاوت‌هایی با یکدیگر خواهند داشت. بنابراین مطالب مقاله حاضر به صورت زیر سازماندهی شده است: پس از مقدمه در قسمت دوم مقاله مبانی قرض‌الحسنه و آثار اقتصادی آن مورد بررسی قرار خواهد گرفت. در بخش سوم به بررسی مبانی نظری سازوکار انتقال سیاست پولی از طریق مجرای وام‌دهی بانکی پرداخته خواهد شد. در بخش چهارم، مروری بر برخی مطالعات انجام شده در خصوص سازوکار انتقال سیاست پولی با استفاده از مجرای وام‌دهی بانک صورت خواهد گرفت. در

1.Interest Rate Channel
2.Exchange Rate Channel
3.Credit Channel

[Downloaded from mieaoi.ir on 2022-10-09]

بخش پنجم، الگوی اقتصادسنجی مورد استفاده در این تحقیق برای بررسی اثرات سیاست پولی بر حجم تسهیلات قرض‌الحسنه بانک‌ها معرفی شده و روش برآورد الگو بیان می‌گردد. در بخش ششم مدل مزبور تخمین‌زده شده و نتایج حاصل از آن مورد تجزیه و تحلیل قرار خواهد گرفت و در بخش آخر جمع‌بندی مطالب و پیشنهادات نیز مطرح خواهد شد.

۲. مفهوم قرض‌الحسنه

قرض در لغت به معنای قطع کردن با دندان است و زمانی که گفته می‌شود فردی به فرد دیگر قرض داده است یعنی مالی را که او می‌طلبد از خود جدا نموده و به او عطا کرده است (راغب اصفهانی،۱۴۱۲: ماده قرض). در اصطلاح فقهی قرض به معنای این است که کسی مال خود را به دیگری تملیک کند، البته به این صورت که قرض‌گیرنده نسبت به ادای خود آن مال یا مانند آن و یا قیمت آن ضامن شود و تعهد نماید (امام خمینی،۱۳۶۵،ص ۶۰۲). اما قرض ربوی قرضی است که در آن زیاده شرط شده باشد و در اسلام چنین قرضی جایزنیست(هادوی‌نیا، ۱۳۸۰،ص۸۴)، زیرا ربا محسوب شده و دادن آن حرام است. مکتب اقتصادی اسلام برای جلوگیری از شیوع چنین عمل ناپسندی، قرض‌الحسنه را به عنوان بهترین روش جایگزین برای ربا جهت استفاده افرادی که توانایی بازپرداخت سود را ندارند در نظر گرفته است تا ثروتمندان با در نظر گرفتن پاداش معنوی قرض‌الحسنه داوطلبانه به انجام آن اقدام نمایند (احمدی و همکاران،۱۳۸۷).

قرض‌الحسنه از عقود معوق است که به واسطه آن مالی از ملکیت قرض‌دهنده خارج و به قرض‌گیرنده منتقل می‌شود و در مقابل، ذمه قرض‌گیرنده به بازپرداخت عین یا مثل یا قیمت آن مال مشغول می‌شود (حبیبیان نقیبی،۱۳۸۱، ص۲۳). قرض‌الحسنه همان وام نیکو است که قرآن از آن در آیات گوناگون یاد نموده است و مقصود از قرض‌الحسنه دادن به خدا، صدقه‌ای است که با نیت پاک و صرفاً به خاطر خدا داده شود و می‌توان که همه اعمال نیک اعم از بدنی و مالی قرض‌الحسنه‌ای هستند که به خدا تحویل داده می‌شوند و او در مقابل پاداش خواهد داد (قرشی،۱۳۷۱، ص۱۳۵)

نظام اقتصادی اسلام توجه ویژه‌ای به قرض‌الحسنه دارد و مردم را به دادن قرض‌الحسنه تشویق می‌کند. چنان‌چه مسلمانان به صورت اختیاری و بدون توقع هیچ سودی اقدام به انجام آن کنند از دامنه فقر کاسته شده و به توازن اقتصادی و توزیع عادلانه درآمدها نزدیک‌تر می‌شویم (احمدی و همکاران،۱۳۸۷).

[Downloaded from mieaoi.ir on 2022-10-09]

۲-۱. قرض‌الحسنه اعطایی

در بخش تخصیص منابع در بانکداری بدون ربا، افزون برعقودی که به منظور انتفاع به‌کار می‌گیرد، بخشی از وجوه خود را نیز در قالب قرض‌الحسنه به متقاضیان اعطا می‌کند. طبق ماده ۱۶ آیین‌نامه فصل سوم قانون عملیات بانکی بدون ربا، تسهیلات قرض‌الحسنه در موارد ذیل پرداخت می‌شود:

الف. تأمین وسایل و ابزار و سایر امکانات لازم برای ایجاد کار جهت کسانی که فاقد این‌گونه امکانات هستند در شکل تعاونی

ب. کمک به امر افزایش تولید با تأکید بر تولیدات کشاورزی، دامی و صنعتی

ج. رفع نیازهای ضرور

اعطای قرض‌الحسنه در خصوص بند الف، طبق ماده ۲ دستورالعمل اجرایی، به شرکت‌های تعاونی تولیدی و خدماتی به منظور ایجاد کار اختصاص می‌یابد.

اعطای قرض‌الحسنه مذکور در بند ب، به کارگاه‌ها و واحدهای تولیدی متعلق به اشخاص حقیقی و حقوقی به منظور کمک به افزایش تولید اختصاص می‌یابد.

اعطای قرض‌الحسنه، در خصوص بند ج، «رفع نیازهای ضرور اشخاص حقیقی»، موارد ذیل را متضمن است:

هزینه‌های ازدواج، تهیه جهیزیه، درمان بیماری، تعمیر و تأمین مسکن، کمک هزینه تحصیلی، کمک برای ایجاد مسکن در روستا و رفع نیازهای متفرقه.

۲-۲. آثار قرض‌الحسنه

تشریح و تأثیر نهاد قرض‌الحسنه بر متغیرهای مهم اقتصادی به وضوح اهمیت آن را بیان خواهد کرد. از این رو، این قسمت از نوشتار به اختصار به بررسی نقش قرض‌الحسنه بر مصرف و توزیع درآمد اختصاص خواهد یافت.

۲-۲-۱. قرض‌الحسنه و مصرف

مازاد تقاضا برای کالاهای اساسی، معمولاً به عنوان یکی از پیامدهای عمده توزیع مجدد سریع درآمدها در نظر گرفته می‌شوند. این مسأله می‌تواند در مورد قرض‌الحسنه نیز رخ دهد. چنان‌چه مبلغ پرداخت شد به قرض‌گیرنده در جهت تأمین کالاهای مصرفی وی هزینه گردد باعث افزایش تقاضا می‌گردد؛ زیرا این احتمال وجود دارد که قرض‌دهندگان در صورت عدم پرداخت قرض، کم‌تر به مصرف مبلغ قرض اقدام کنند و بیش‌تر به پس‌انداز مبلغ مزبور بپردازند. اما از آن‌جا که قسمت اعظم نیازهای مصرفی نیازمندان را کالاهای ضروری تشکیل می‌دهند، می‌توان انتظار داشت که افزایش تقاضا بیش از همه در کالاهای ضروری دیده شود. بنابراین از این‌که ممکن است کمک‌های قرض‌الحسنه در کوتاه‌مدت موجب افزایش قیمت‌ها گردد باید هراسان بود. البته میزان اولیه این

[Downloaded from mieaoi.ir on 2022-10-09]

تقاضای اضافی بسته به میزان ترکیب تقاضاست که بر اثر ترکیب درآمدها صورت گرفته است. به این معنی که برای هر میزان توزیع درآمد معین، مازاد تقاضا برای کالاهای اساسی با توجه به تفاضل میل نهایی به مصرف کسانی که از توزیع مجدد سود برده‌اند و کسانی که از این امر زیان دیده‌اند تغییر خواهد کرد (گریفین و مک‌کنلی،۱۳۷۷، صص ۲۴-۲۳).

ادامه نتایج حاصل از گسترش قرض‌الحسنه علاوه بر این‌که باعث تثبیت تقاضا می‌گردد انگیزه‌ها برای سرمایه‌گذاری بیش‌تر در تولید کالاهای ضروری را افزایش می‌دهد (راهب،۱۳۷۷، ص۱۸۶) و حتی به دلیل کاهش تقاضای کالاهای لوکس، بسیاری از منابع تولید کالاهای مزبور به سوی تولید کالاهای ضروری سوق داده می‌شود. آثار القایی افزایش تقاضا برای کالاهای ضروری و هم‌چنین کاهش تقاضای کالاهای لوکس نتایج زیر را در بر دارد:

۱. با توجه به این‌که کالاهای ضروری در مقایسه با کالاهای لوکس از نسبت کاربری بیش‌تری برخوردارند و برخلاف کالاهای لوکس که بیش‌تر وارداتی هستند، عمدتاً در داخل کشور تولید می‌شوند؛ می‌توان انتظار داشت با افزایش تولید این کالاها، اشتغال به میزان قابل توجهی افزایش یابد.

۲. با ادامه این روند الگوی تولید کشور متناسب با نیازهای کشور جهت پیدا می‌کند (هادوی‌نیا،۱۳۷۸، ص۱۴۲).

۳. بخشی از درآمدهای ارزی کشور که صرف واردات کالاهای لوکس می‌شد، صرفه‌جویی می‌شود و تراز پرداخت‌ها بهبود خواهد یافت.

۴. در چنین شرایطی تغییر الگوی تولید آثار ثانویه‌ای خواهد داشت که در جهت برابرسازی توزیع درآمد عوامل تولید و تقویت آثار اولیه انتقال درآمد به وسیله قرض‌الحسنه، عمل خواهد کرد.

۲-۲-۲. اثر قرض بر توزیع درآمد

نگاهی به توزیع درآمد در نظام سرمایه‌داری نشان می‌دهد که این توزیع درآمد در دو سازوکار صورت می‌گیرد:

- سازوکار بازار که سهم هر یک از سرمایه، کار و زمین به عنوان عوامل اساسی تولید از طریق عرضه و تقاضای آن در بازار تعیین می‌شود.
- سازوکار غیربازار که عدم تعادل‌های ناشی از سازوکار بازار، دولت‌ها را ناچار به مداخله از طریق توزیع مجدد درآمدها می‌نمود.

توزیع مجدد درآمدها موجب انتقال بخشی از درآمدهای اخذ شده در دو جهت عمودی و افقی می‌شود. توزیع مجدد درآمدها در جهت عمودی انتقال بخشی از درآمد طبقات ثروتمند به طبقات کم‌درآمد است، اما توزیع مجدد درآمد در جهت افقی در داخل خود گروه‌های اجتماعی کم‌درآمد

[Downloaded from mieaoi.ir on 2022-10-09]

صورت می‌گیرد. برای این‌که توزیع مجدد درآمد دارای آثار مثبتی باشد لازم است منجر به انتقال واقعی قدرت خرید به گروه‌های کم‌درآمد و خرج آن در اقتصاد ملی گردد و نیز عرضه محصولات مورد تقاضا دارای کشش‌پذیری لازم بوده باشد تا موجب افزایش قیمت نگردد. هم‌چنین، توزیع مجدد درآمد نباید سبب انتقال اختیارات درآمد و ثروت افراد به دولت شود بلکه باید وسیله تأمین هزینه استهلاک نیروی انسانی و بهبود کارایی آن و رفاه گروه‌های کم‌درآمد گردد. به طور کلی، اجرای سیاست‌های توزیع مجدد درآمد تحت شرایط فوق همیشه مفید و مؤثر و در جهت عدالت اجتماعی خواهد بود (منتظرظهور،۱۳۶۷، ص۲۶۶).

توزیع مناسب درآمد یکی از اهداف نظام اقتصادی اسلام است و مکتب اسلام ریشه اصلی بسیاری از مشکلات اقتصادی را توزیع ناعادلانه درآمدها می‌داند؛ از این‌رو در این مکتب عنایت ویژه‌ای به رفع این معضل اجتماعی اقتصادی شده است. قرض‌الحسنه از جمله نهادهایی است که نظام اقتصادی اسلام توجه ویژه‌ای به آن مبذول داشته و مسلمانان به صورت اختیاری و بدون توقع هیچ سودی اقدام به انجام آن می‌کنند می‌تواند نقش مؤثری در دست‌یابی به توزیع عادلانه داشته باشد (احمدی و همکاران،۱۳۸۷).

در اسلام مردم تشویق به دادن قرض‌الحسنه شده‌اند و بدین وسیله بین دنیا و آخرت آن‌ها پیوند ایجاد شده است. اجر اخروی این کار به عنوان یک انگیزه قوی در پرداخت قرض‌الحسنه نقش بسیار مهمی ایفاء می‌کند. قرض‌الحسنه به عنوان یک امر مستحب مطرح است و چنان‌چه بیشتر رعایت شود از دامنه فقر کاسته شده و به توازن اقتصادی نزدیک‌تر می‌شویم. در قرض‌الحسنه ثروتمندان بخشی از درآمد قابل تصرف خود را جدا می‌کنند و در یک دوره زمانی معین به فقیران اختصاص می‌دهند. اگر این فعالیت استمرار یابد می‌توان جریان مداوم ثروت از توانگران به نیازمندان را پیش‌بینی کرد. پس در هر مقطع زمانی بخشی از درآمد ثروتمندان در اختیار نیازمندان قرار می‌گیرد؛ هر چند در مقطع بعد باید بازپرداخت شود. با چنین نگرشی می‌توان گفت: در قرض‌الحسنه نوعی انتقال واقعی قدرت خرید به گروه‌های کم درآمد و خرج کردن آن در اقتصاد ملی وجود دارد.البته این روند زمانی در تحقق عدالت اجتماعی آثار مثبت از خود برجای می‌نهد که با کشش‌پذیری عرضه و قابلیت ظرفیت تولیدی آزاد، در زمینه کالاهای ضروری همراه باشد؛ وگرنه با بالا رفتن تقاضا برای این کالاها، سطح قیمت‌ها فزونی می‌یابد و آثار توزیعی قرض خنثی می‌شود. با توجه به اهداف دولت اسلامی در زمینه عدالت اجتماعی، دولت موظف است چنین قابلیت‌هایی را پدید آورد. طبق اصل پیگو و براساس قانون نزولی بودن مطلوبیت نهایی درآمد، آخرین واحدهای درآمدی برای افراد پر درآمد از مطلوبیت کم‌تری برخوردار است. در مقابل آخرین واحدهای درآمدی برای افراد کم درآمد از مطلوبیت بیش‌تری برخوردار است؛ بنابراین صاحبان درآمدهای بالا در جدا

[Downloaded from mieaoi.ir on 2022-10-09]

شدن بخش مزبور از درآمدهای‌شان و انتقال آن به گروه‌های پایین درآمدی، حساسیت چندانی نشان نمی‌دهند (دادگر، ۱۳۸۰،ص۳۳). حال با توجه به پاداش معنوی‌ای که برای قرض‌الحسنه در نظر گرفته شده است، ثروتمندان انگیزه بیش‌تری در پرداخت قرض‌الحسنه از خود نشان می‌دهند. پرداخت قرض‌الحسنه در این شرایط ضمن این‌که مطلوبیت کل جامعه از افزایش می‌دهد، کاهش فقر و بهبود وضعیت توزیع درآمد را به دنبال خواهد داشت.آن‌چه که در قرض‌الحسنه اهمیت پیدا می‌کند نقش بیش‌تر بخش خصوصی و اتکای کم‌تر به دولت در تأمین نیازمندان و ایجاد توازن اقتصادی است در واقع نهاد قرض‌الحسنه را می‌توان جزء نهادهای خصوصی مشارکت مردم در تأمین اهداف اقتصادی دانست. در این نهاد قرض‌گیرندگان کسانی هستند که اولاً: به پول یا سرمایه غیرنقدی یا کالا، نیازمندند و ثانیاً: قدرت بازپرداخت قرض خود در آینده را دارند. برخلاف صدقه گیرندگان که قدرت بازپرداخت را به هیچ وجه ندارند. قرض‌دهندگان نیز کسانی هستند که با مازاد درآمد روبرو بوده و مایلند بدون انگیزه سود، منافع این مازاد را ایثار کنند. قرض‌دهندگان هم‌چنین می‌توانند شامل کسانی باشند که از توان مالی لازم برای قرض دادن برخوردار نیستند و با ایجاد صندوق‌های تعاون قرض و همیاری، امکان قرض دادن را فراهم می‌آورند. بر این اساس این نهاد برای تحقق دو هدف اعتلای معنوی و عدالت اقتصادی، وضع شده است (احمدی و همکاران،۱۳۸۷).

۳. سازوکار انتقال سیاست پولی[1]

مفهوم سیاست پولی، اتخاذ تدابیری به منظور کنترل و تنظیم حجم پول در گردش است. بانک مرکزی با استفاده از ابزارهایی که در دست دارد، به این مهم اقدام می‌کند. اما نکته مهمی که باقی می‌ماند تعیین این موضوع است که سیاست پولی اتخاذ شده، با استفاده از چه سازوکاری بخش حقیقی اقتصاد را تحت تأثیر قرار می‌دهد. در این مورد، در مباحث اقتصاد کلان، چندین سازوکار انتقال که اثرات سیاست پولی را به بخش‌های حقیقی اقتصاد منتقل می‌کند وجود دارد. در ادامه به بررسی سازوکار انتقال سیاست پولی از طریق مجرای وام‌دهی بانکی پرداخته می‌شود.

۳-۱. مجرای وام‌دهی بانکی[2]

طبق مجرای وام‌دهی بانکی فرض می‌شود اعتبارات بانکی منبع اصلی تأمین مالی بنگاه های کوچک و متوسط هستند، حال آن‌که بنگاه‌های بزرگ می‌توانند به طور مستقیم از طریق انتشار سهام و اوراق قرضه، به بازارهای اعتباری دسترسی داشته باشند. بنابراین اعتبارات نقش مهمی در انتقال و

1.Transmission Mechanisms of Monetary Policy
2. Bank lending channel

[Downloaded from mieaoi.ir on 2022-10-09]

ایجاد ارتباط بین بخش پولی و مالی و بخش واقعی اقتصاد بازی می‌کنند. اثرگذاری سیاست پولی از طریق مجرای وام‌دهی بانکی مورد توجه ویژه‌ای در مطالعـاتی همچـون برنانکـه و بلایـنـدر[1](۱۹۹۲)، برنانکه(۱۹۹۳)، برنانکه و گرتلر[2](۱۹۹۵)، میشکین[3](۱۹۹۵)، و تیلور(۱۹۹۵)[4] قرار گرفته است.

برنانکه و گرتلر(۱۹۹۵) اعتقاد دارند که یک سیاست پولی انقباضی که باعث کاهش در وام‌دهـی بانک‌ها می‌شود، باعث یک کاهش پایدار در قدرت خرید مصرف‌کنندگان می‌شود. همچنین برنانکه و بلایندر(۱۹۹۲) نشان دادند که سیاست پولی انقباضی، سبب کاهش غیرمسـتقیم مخـارج از طریـق کاهش عرضه وام بانکی می‌شود. زیرا انقباض‌های پولی، سـپرده‌ها را در سـمت بـدهی‌های ترازنامـه بانک‌ها کاهش خواهد داد. با فرض اینکه وام‌ها و اوراق بهادار در سمت دارایی‌هـای ترازنامـه بانک‌هـا جانشین ناقص یکدیگر باشند، بانک‌ها تمایل بـه جـذب کامـل زیان‌هـای سـپرده از طریـق کـاهش نگه‌داری اوراق بهادار را نخواهند داشت در نتیجه تحت چنین شرایطی انقباض پـولی باعـث کـاهش عرضه وام‌های بانکی خواهد شد.هنگامی که سیستم بانکی نقش مهمی را در انتقال سیاست پـولی و اودار تجاری بازی می‌کند، مجرای وام‌دهی بانک نیز بر دیگر مجراهای اعتباری غالب خواهد شـد. بـا این فرض که سیاست پولی انقباضی نه تنها سپرده‌ها و بدهی‌های بانک‌ها را کـاهش می‌دهـد، بلکـه سبب کاهش در عرضه وام‌های بانکی خواهد شد، این مجرا بر طرف دارایی‌هـای ترازنامـه بانـک هـا تمرکز دارد. این نظریه هم‌چنین بر اثر معکوس این مجرا در بین بانک ها با اندازه‌های متفاوت تأکید دارد. این اثر بر این امر دلالت دارد که انواع قرض‌گیرنـدگان بـرای اطلاعـات نامتقـارن و اصـطکاک اطلاعاتی در بازار وام اهمیت قائل هستند. مجرای وام‌دهی بانک یکی از راه‌های مهم انتقال سیاسـت پولی بانک مرکزی است. هنگامی که بانک‌ها با یک سیاست پـولی سـخت‌گیرانه (انقباضـی) روبـه‌رو هستند، قادر نیستند تا وجوه قابل وام‌دادن از دست رفته خود را بـه طـور کامـل جـایگزین نماینـد، آن‌ها مجبور می‌شوند که میزان وام‌های اعطایی خود را کاهش دهنـد، کـه ایـن امـر نیـز متعاقبـاً از طریق سازوکار زیر بخش واقعی اقتصاد را متأثر خواهد نمود: اعمال یک پولی انقباضی در عرضه پول توسط بانک مرکـزی، سـپرده‌های بـانکی را کـاهش داده و بانک‌هـا را مجبـور بـه کـاهش وام‌دهـی می‌نماید. کاهش وام‌های بانکی بـه کـاهش فعالیت‌هـای اقتصـادی منجـر شـده، کسـب و کارهـا[5] و مصرف‌کننده‌هایی را که به وام‌های بانکی متکی بوده و نمی‌توانند وجوه مورد نیـاز خـود را از منـابع دیگر تأمین نمایند، وادار می‌کند تا از خرید کالاهای بادوام و دارایی‌های سرمایه‌ای صرف‌نظر کنند و

1.Bernanke & Blinder
2.Bernanke & Gertler
3.Mishkin,F.S
4.Taylor
5.Business

[Downloaded from mieaoi.ir on 2022-10-09]

در نتیجه سرمایه‌گذاری و فعالیت‌های واقعی اقتصاد رو به کاهش می‌گذارد (نظریان و همکاران،۱۳۹۲،ص۵۱).

۴. مروری بر مطالعات انجام شده

الف. مطالعات داخلی

رضائی و جلیلی (۱۳۸۹) در پژوهشی با عنوان « نگرشی بر تأثیر سیاست پولی از مجرای اعتبارات سیستم بانکی در اقتصاد ایران» با استفاده از شاخص‌ها و متغیرهای بانک‌های تجاری و تخصصی کشورمان در دوره ۱۳۸۸-۱۳۷۹ و با بهره‌گیری از روش گشتاورهای تعمیم یافته به بررسی اثرگذاری سیاست‌های پولی از طریق مجرای اعتبارات نظام بانکی در بستر ادوار تجاری اقدام نموده‌اند. آن‌ها نشان دادند که مجرای وام‌دهی بانک در نظام بانکی ایران با در نظر گرفتن برخی ویژگی‌های بانک‌ها مانند اندازه و نقدینگی، سازوکار انتقال سیاست پولی رافراهم می‌کند.

لطفی و تقوی (۱۳۸۵)، در مقاله ای با عنوان «بررسی اثرات سیاست پولی بر حجم سپرده‌ها، تسهیلات اعطایی و نقدینگی نظام بانکی کشور طی سال های ۱۳۷۴ تا ۱۳۸۲»، که با استفاده از رگرسیون داده‌های تابلویی انجام گرفته، ضمن تبیین چارچوب بانکداری در دو نظام عملیاتی بانکی ربوی و نظام عملیات بانکی بدون ربا به بررسی وظایف بانک مرکزی در نظام‌های مذکور و نیز مبانی نظری سیاست‌های پولی و سازوکار انتقال ابزارهای آن در دو نظام عملیات بانکی ربوی و نظام بانکی بدون ربا پرداخته‌اند. براساس نتایج برآورد الگوی این مقاله، نرخ رشد مانده تسهیلات اعطایی بانک‌ها به افزایش نرخ سپرده‌ی قانونی عکس‌العمل منفی نشان داده و مقدار آن کاهش یافته است.

حقیقی (۱۳۸۵)، در پایان‌نامه‌ای تحت عنوان« مدل‌سازی مکانیسم انتقال سیاست پولی در بانکداری بدون ربا (مورد ایران) با روش گشتاورهای تعمیم یافته» انجام گرفته، به بررسی مجرای اعتباری در سازوکار انتقال پولی در ایران پرداخته است. نتایج مدل حقیقی در جهت تأیید وجود یک مسیر انتقال سیاست پولی اعتباری قوی از کانال عرضه‌ی تسهیلات بانکی است. براساس یافته‌ی وی، با یک واحد افزایش در شاخص سیاست پولی در ایران، رشد عرضه‌ی تسهیلات بانکی در کشور به میزان۰/۴۳ افزایش می‌یابد. یافته حقیقی در جهت تأیید وجود یک مسیر اعتباری در سازوکار انتقال پولی در ایران است.

ب. مطالعات خارجی

سنگونول و توربک[1](۲۰۰۵) در ترکیه این موضوع را که آیا سیاست پولی انقباضی عرضه وام‌های بانکی را کاهش می‌دهد بررسی کردند. آن‌ها به این نتیجه دست یافتند که کاهش عرضه پول حتماً

1.Sengonul and Thorbeck

[Downloaded from mieaoi.ir on 2022-10-09]

عرضه وام‌های بانکی در ترکیه را کاهش می‌دهد. به نحوی که احتمالاً افـزایش نرخ‌هـای بهـره، طـی یک دوره بحران تراز پرداخت‌ها ممکن است ضد تولید باشد. چنین سیاستی ممکـن اسـت نیازمنـد جذب سرمایه و تقویت نرخ ازر باشد. رکود اقتصادی ناشی از این سیاست ممکن است سبب کـاهش اعتماد سرمایه‌گذار و تشدید بحران شود.

والدراما[1] (۲۰۰۱) در مقاله خود به بررسی مجرای اعتباری از سازوکارهای انتقال سیاست پـولی در اتریش پرداخته است. در این مطالعه تأثیر سیاست پولی بر عملکرد بنگاه‌ها به دلیل متـأثر شـدن بانک‌ها، از سیاست پولی، از طریق مجرای اعتباری مورد بررسی قرار گرفته اسـت. نتیجـه حاصـل از این مطالعه، حاکی از وجود مجرای اعتباری در اتریش است و همین امر موجب می‌شود کـه اجـرای سیاست پولی سختگیرانه، محدودیت تأمین مالی بنگاه‌ها را افزایش می‌دهد.

لئوناردو گامباگورتا[2](۱۹۹۸) در این مطالعه به بررسی وجود سـازوکار انتقـال سیاسـت پـولی از طریق مجرای اعتباری در ایتالیا پرداخته است. نتایج این مطالعه نشان داده است که انـدازه بانک‌هـا در عکس‌العمل آن‌ها نسبت به این اثرات، تأثیری ندارد هرچند در مورد وام‌دهی ایـن اثـرات اعمـال می‌شوند. بانک‌های کوچک نسبت به بانک‌های کوچک نسبت به بانک‌های بزرگ در برابر تکانـه‌های سیاست پولی حساس‌تر نمی‌باشند.

لئو دی هان[3] (۱۹۹۷) در مقاله‌ی خود به بررسی کانال اعتباری در هلنـد پرداختـه اسـت. ایـن مطالعه یک تحلیل تجربی از نقش بانک‌ها در فرآیند انتقال سیاسـت پـولی در هلنـد ارائـه می‌دهـد. مقاله مورد نظر به شواهد تجربی و عینی مجرای وام‌دهی بانک در هلند می‌پردازد. نتـایج بـه دسـت آمده برای تأمین وام نشان می‌دهد که مجرای وام‌دهی در هلند مؤثر است. اما بـه شـرطی کـه بـین وام‌های با تضمین دولتی و بدون تضمین دولتی تمایز قائل شد. به ویژه نمونـه‌ها و شـواهدی وجـود دارد که مجرای وام‌دهی فقط برای وام بانکی تضمین نشده مؤثر است.

پژوهش حاضر از چند جهت با مطالعات قبلی تفـاوت دارد. تفـاوت اول ایـن اسـت کـه در ایـن مطالعه علاوه بر نسبت ذخیر قانونی از میزان انتشار اوراق مشارکت به عنوان شبه عملیات بـازار بـاز که مهم‌ترین ابزار سیاست پولی در بانکداری کلاسیک است، استفاده شده است. تفاوت دوم، استفاده از تسهیلات قرض‌الحسنه در مطالعه حاضر است که در آن برخلاف مطالعـات قبلـی کـل تسـهیلات اعطایی بانک‌ها مورد بررسی قرار گرفته است.

1.Valderrama, maria
2.Leonardo, Gambacorta
3.Leo De Hann

[Downloaded from mieaoi.ir on 2022-10-09]

۵. روش تحقیق و مدل اقتصادسنجی

۵-۱. ارائه مدل

کینزی‌های جدید بر چسبندگی‌های اسمی و همچنین نواقص بازار از قبیل رقابت ناقص یا اطلاعات ناقص تأکید داشتند (منکیو و رومر[۱]،۱۹۹۱). گودفرند و کینگ[۲] (۱۹۹۷) و روتمبرگ و وودفورد[۳] (۱۹۹۸) اولین مدل چرخه‌های تجاری پولی را با استفاده از پایه‌های اقتصاد خردی در پژوهش‌های چرخه‌های تجاری حقیقی[۴] و همچنین وارد کردن مباحث رقابت ناقص و قراردادهای اسمی هم‌پوش ارائه کردند. آن‌ها ویژگی‌های کلیدی پژوهش‌های قبلی کینزی جدید در چارچوب تعادل عمومی پویا را در ادبیات چرخه‌های تجاری حقیقی وارد کردند و از این‌رو، گودفرند و کینگ این مدل را مدل سنتز نئوکلاسیک جدید[۵] نام‌گذاری کرند. در سال‌های اخیر، از این با عنوان مدل ساده و پایه‌ای کینزی جدید نام می‌برند. در دو دهه اخیر پژوهش‌های وسیعی در خصوص سازوکار انتقال سیاست پولی، ویژگی‌های تورم و طراحی سیاست‌های پولی بهینه صورت گرفته است. همچنین، نسل جدیدی از مدل‌ها طراحی شده‌اند که دربرگیرنده پیشرفت‌های نظری، پژوهش‌های تجربی و تجربه عملی سیاست‌های پولی در دو دهه اخیر هستند. رویکردهای مدل‌سازی مختلف، دارای پیشنهادهای سیاستی مختلف هستند. مدل‌سازی اقتصادی در سال‌های اخیر مورد بازبینی دقیق قرار گرفته است. در دو دهه گذشته، تفاوت گسترده‌ای بین مدل‌های اقتصاد کلان بزرگ مورد استفاده در بانک‌های مرکزی برای پیش‌بینی و مدل‌های تعادل عمومی کوچکتر که تحت سلطه مکتب چرخه‌های تجاری واقعی بود، وجود داشت. تمایل به سمت مدل‌های بزرگ در دهه ۱۹۷۰ از بین رفته و تمایل آشکار به سمت مدل‌های کوچک و متوسط قابل مهار و مناسب برای تجزیه و تحلیل سیاستی در مقیاس متوسط افزایش یافته است. این مدل‌های کوچک، برای سیاست‌گذاری کارای پولی در یک محیط همراه با نااطمینانی، مناسب هستند. انتقادهایی به مدل‌های بزرگتر قدیمی وارد شده که عبارتند از: فقدان پایه‌های خرد اقتصادی، نحوه شکل‌گیری انتظارات در آن‌ها، توانایی پیش‌بینی این مدل‌ها در مقایسه با مدل‌های ساده خودهمبسته برداری[۶]، روش‌شناسی مربوط به این مدل‌ها و مدل‌سازی هزینه‌های کاهش عمومی قیمت‌ها برحسب زیان‌های تولید. با توجه به گفته پسران و اسمیت[۷] (۱۹۹۵) این مدل‌ها داده‌ها را نشان نمی‌دادند، نظریه را نشان

1.Mankiw&Romer
2.Goodfriend&King
3.Rotemberg&Woodford
4.Real Business Cycle
5.Neoclassical Synthesis Model
6.Vector Autoregressive
7.Pesaran&Smith

[Downloaded from mieaoi.ir on 2022-10-09]

نمی‌دادند و برای اهداف عملی پیش‌بینی و سیاست ناکارا بودند. مدل‌های کینزی جدید بـه سـرعت مورد قبول قرار گرفتند. سازوکار انتقال سیاست پولی در طراحی این مدل‌ها نقـش عمـده‌ای دارد و تصریح این مدل‌ها با این ایده که نقش عمـده مقامـات پـولی ارائـه یـک لنگـر اسـمی معتبـر بـرای انتظارات تورم است، کاملاً سازگار است. به منظور بررسی تأثیر سیاسـت پـولی بـر حجـم اعتبـارات قرض‌الحسنه اعطایی بانک‌ها و در واقع به منظور بررسی سازوکار مجرای وام‌دهی سیاسـت پـولی، از مدل زیر استفاده شده است. الگوی تجربی در این مطالعه مبتنی بر مدلی است که توسط کلاریـدا و همکاران[1](۱۹۹۸) معرفی گشته است.

(۱)

$$LnL_{it}=\alpha_t+\emptyset L_{it-1}+\beta MP_{it}+\delta GDP_{it}+\gamma Tfi_{it}+\varepsilon_t$$

که در آن:

$i=1,2,\ldots,n$
$t=1380,\ldots,1391$

n = تعداد بانک ها

L_t= تسهیلات قرض‌الحسنه اعطایی بانک I در زمان t

MP= شاخص سیاست پولی

GDP= نرخ رشد تولید ناخالص داخلی

TFI= کل دارایی بانک (ویژگی خاص بانک)

یکی از مهم‌ترین ابزارهای سیاست پولی در سایر کشورها، استفاده از مکانیسم بازار باز است کـه آن نیز بستگی مستقیم به نرخ بهره دارد و لذا در این کشورها، نرخ بهره می‌تواند به عنـوان شـاخص مناسبی از سیاست پولی تلقی شود. استفاده از اوراق قرضه به عنوان شاخص سیاست پولی در ایـران به دلیل شبهه ربوی بودن با اشکال مواجه خواهد بود. از این‌رو در این پژوهش از نرخ سپرده قـانونی که تأثیر مستقیمی بر عملکرد نظام بانکی کشور می‌گذارد و اوراق مشارکت (به عنوان شبه عملیـات بازار باز) که شبهه ربوی بودن را ندارد، به عنوان شاخص سیاست پولی اسـتفاده شـده اسـت. بـدین منظور الگوی فـوق دو بـار بـرازش خواهـد شـد. در بـرازش اول نسـبت ذخیـره قـانونی تسـهیلات قرض‌الحسنه به عنوان شاخص سیاست پولی و در برازش دوم میزان انتشار اوراق مشارکت به عنـوان شاخص سیاست پولی در نظر گرفته خواهد شد. نرخ رشد تولید ناخالص داخلی این متغیـر شـاخص اندازه‌گیری رشد اقتصادی است. در میان شاخص‌های اقتصاد کلان، تولید ناخالص داخلی از اهمیـت ویژه‌ای برخوردار است. زیرا نه تنهـا بـه عنـوان مهم‌تـرین شـاخص عملکـرد اقتصـادی در تجزیـه و تحلیل‌ها و ارزیابی‌ها مورد استفاده قرار می‌گیرد، بلکه بسیاری از دیگـر اقـلام اقتصـاد از محصـولات

1.Clarida et al

[Downloaded from mieaoi.ir on 2022-10-09]

جنبی محاسبه و برآورد آن محسوب می‌گردند. دارایی‌های بانک نماینده ویژگی خاص هر بانک مدیریت دارایی‌ها تصمیم‌گیری در انتخاب بین انواع سرمایه‌گذاری‌ها و تخصیص بین دارایی‌ها خواهد بود. این دارایی‌ها در موارد مختلف برای تأمین درجه نقدشوندگی، ایجاد درآمد و تأمین اعتبار برای بازار موجود در حوزه فعالیت بانک استفاده می‌شوند (جباری ،۱۳۸۹،ص۶۳).

مدل مزبور به چند دلیل برای بررسی تأثیر سیاست‌های پولی بر تسهیلات قرض‌الحسنه در نظام بانکی کشور مورد استفاده واقع شده است. اولاً مدل به خوبی تصریح شده است و علاوه بر این‌که متغیرهای مورد نظر را وارد کرده، متغیرهای مهم دیگری را نیز در مدل استفاده کرده است. ثانیاً، ساختار مدل از نظر متغیرهای مورد استفاده با ادبیات مجرای وام‌دهی بانکی همخوانی دارد. ثالثاً، از آن‌جا که مدل مزبور در سطح مجموعه نظام بانکی کشور برآورد می‌شود و نیز به دلیل محدودیت سری زمانی مورد استفاده، مدل فوق که به روش داده‌های تابلویی[1] ترکیب خواهد شد و به روش گشتاورهای تعمیم یافته تخمین‌زده خواهد شد، می‌تواند از نظر اقتصادسنجی به بهترین نتایج منتهی شود و رابعاً این مدل در مطالعات بسیاری از کشورها مورد استفاده واقع شده و دلیل موجهی برای کارایی مدل می‌باشد.

در این پژوهش، تأثیر سیاست پولی بر عرضه تسهیلات قرض‌الحسنه مورد بررسی قرار خواهد گرفت. بدین منظور متغیرهای تسهیلات قرض‌الحسنه، رشد تولید ناخالص داخلی، نسبت ذخیره قانونی، میزان انتشار اوراق مشارکت و کل دارایی‌های بانک‌ها طی سال‌های ۱۳۸۰تا ۱۳۹۱ مورد استفاده قرار گرفت. تسهیلات قرض‌الحسنه شامل کل تسهیلات پرداختی قرض‌الحسنه از محل سپرده‌های قرض‌الحسنه پس‌انداز توسط بانک‌های تخصصی دولتی، تجاری دولتی و بانک‌های غیردولتی و مؤسسات اعتباری غیربانکی است. داده‌های مربوط به این متغیر از مرکز داده‌های سری زمانی بانک مرکزی استخراج شده است. داده‌های نسبت ذخیره قانونی مربوط به هر کدام از بانک‌ها از مرکز داده‌های سری‌های زمانی بانک مرکزی گردآوری شده است. داده‌های مربوط به انتشار اوراق مشارکت (اوراق مشارکت منتشر شده توسط بانک مرکزی) و کل دارایی بانک‌ها ازسالنامه‌های آماری بانک مرکزی استخراج گردیده است. داده‌های مربوط به نرخ رشد تولید ناخالص داخلی (به قیمت‌های ثابت سال ۱۳۸۳) از داده‌های مربوط به حساب‌های ملی منتشر شده توسط بانک مرکزی استخراج گردیده است.

۵-۲. روش تحقیق

روش داده‌های تابلویی روشی برای تلفیق داده‌های مقطعی و سری زمانی است. مزیت این روش در این است که معمولاً روش‌های سنتی اقتصادسنجی بر سری‌های زمانی و داده‌های مقطعی،

1.Panel Data

[Downloaded from mieaoi.ir on 2022-10-09]

ناهماهنگی‌های مربوط به این واحدها یا گروه‌ها را لحاظ نمی‌کنند و نتایج دارای ریسک تورش‌دار بودن است. این نوع ناهمگنی‌ها در روش داده‌های تابلویی، کنترل نمودن خواص ناهمگن و در نظر گرفتن تک تک افراد، شرکت‌ها، ایالت و کشورها است. در حالی که مطالعات مقطعی و سری زمانی این ناهمگنی را کنترل نکرده و با تخمین الگو بدان روش‌ها، بیم اریب در نتایج می‌رود. در واقع با استفاده از داده‌های ترکیبی، شناسایی و اندازه‌گیری تأثیراتی که به ساده‌گی در داده‌های مقطعی و سری زمانی قابل شناسایی نیست، امکان پذیر می‌شود (هسیاو[1]،۲۰۰۳).

وجود وقفه درون یک معادله رگرسیونی از سه طریق جزءخطا، مقادیر وقفه دار متغیر وابسته و مقادیر وقفه دار متغیرهای توضیحی نمود می‌یابد. رگرسیون با اجزای خطای پویا هنگامی مطرح می‌شود که متغیر وابسته وقفه‌داری در میان برازش‌گرها حضور داشته باشد. یعنی:

$$Y_{it}=\theta Y_{it-1}+\beta X_{it}+\mu_i+\varepsilon_{it} \quad (۲)$$

روش حداقل مربعات به‌طور مستقیم در مدل فوق قابل کاربرد نمی‌باشد. این موضوع ناشی از دو علت است: اول به لحاظ وجود متغیر توضیحی استوکاستیک و دوم به لحاظ امکان وجود همبستگی سریالی در اجزاء اخلال. روش گشتاورهای تعمیم یافته تخمین زننده قدرتمندی است که نیاز به اطلاعات دقیق توزیع جملات اخلال ندارد. روش مزبور که در داده‌های تلفیقی پویا به کار گرفته می‌شود، مبتنی بر این فرض است که جملات اخلال در معادلات با مجموعه متغیرهای ابزاری غیرهمبسته می‌باشد. مدل‌های اثرات ثابت یا تصادفی به لحاظ آن‌که ممکن است جمله خطا با متغیرهای تأخیری، همبستگی داشته باشد، می‌تواند منجر به ارائه برآوردگر ناسازگار و یا تورش‌داری شود (بالتاجی[2]،۲۰۰۵). در چنین شرایطی لازم است از روش‌های حداقل مربعات دو مرحله‌ای[3] یا روش گشتاورهای تعمیم یافته استفاده شود.

ماتیاس و سوستر[4] (۱۹۹۱) معتقدند که برآورد حداقل مربعات دو مرحله‌ای ممکن است به دلیل مشکل در انتخاب ابزارها، منجر به محاسبه واریانس بزرگ برای ضرایب شده و در نهایت باعث شود که برآوردها از لحاظ آماری معنادار نباشند. برای حل این مشکل روش گشتاورهای تعمیم یافته توسط آرلانو و بوند[5] (۱۹۹۱) پیشنهاد شد. روش گشتاورهای تعمیم یافته به واسطه انتخاب متغیرهای ابزاری صحیح و با اعمال یک ماتریس وزنی می‌تواند برای شرایط ناهمسانی واریانس و نیز خودهمبستگی‌های ناشناخته، برآوردکننده قدرتمندی محسوب شود (مشکی،۱۳۹۰،ص۱۰۲).

۶. نتایج تجربی

1.Hsiao,C.
2.Baltagi,H.B.
3.2 Stage Least Squares(2SLS)
4.Matyas & Sevestre
5.Arellano,M. & Bond,S.

[Downloaded from mieaoi.ir on 2022-10-09]

پیش از برآورد الگو، ایستایی متغیرها بررسی شده است. برخلاف آن‌چه در مورد داده‌های سری زمانی مرسوم است، در مورد داده‌های تابلویی، نمی‌توان برای آزمون مانایی از آزمون‌های دیکی- فولر و دیکی- فولر تعمیم یافته استفاده نمود، بلکه لازم است به نحوی مانایی جمعی متغیرها آزمون شود. برای این منظور، در این مطالعه از آزمون Hardi Test استفاده شده است. نتایج این آزمون در جدول (۱) ارائه شده است. فرضیه صفر این آزمون، بیان‌گر نامانایی متغیرها است. بررسی مقادیرآماره‌های محاسبه شده نشان‌گر رد فرضیه‌ی صفر مبنی بر نامانایی متغیرها بوده است.

جدول۱: نتایج آزمون مانایی متغیرها

نام متغیر	Hardi
L	۳/۳۱ (۰/۰۰)
GDP	۳/۱۳ (۰/۰۰)
MP(ذخیره قانونی)	۲/۸۶ (۰/۰۰)
TFI	۳/۲۸ (۰/۰۰)
MP(اوراق مشارکت)	۳/۳۵ (۰/۰۰)

مأخذ: محاسبات تحقیق

نتایج حاصل از تخمین اثر سیاست پولی بر تسهیلات قرض‌الحسنه بانک‌ها در جداول (۲) و (۳) آمده است.

جدول ۲: نتایج حاصل از تخمین مدل اول (شاخص سیاست پولی: نرخ ذخیره قانونی)

متغیر	ضریب	آماره t	احتمال خطا
C	۱۰/۰۶	۱۸/۸۶	۰/۰۰
L(-1)	۴/۹۴	۲/۶۳	۰/۰۱
GDP	۰/۰۰۵	۰/۱۴	۰/۸۸
MP	-۰/۲۰	-۶/۸۵	۰/۰۰
TFI	۱/۹۱	۶/۵۲	۰/۰۰
۶/۵۸ (۰/۰۱۰)	**J-statitic**	$R^2 = 0/87$	

مأخذ: یافته‌های تحقیق

[Downloaded from mieaoi.ir on 2022-10-09]

براساس نتایج جدول(۲) ملاحظه می‌شود که شاخص سیاست پولی (نسبت ذخیره قانونی) دارای تأثیر منفی و معنی‌دار بر مانده تسهیلات قرض‌الحسنه اعطایی بانک‌ها دارد. به عبارت دیگر، هرچه نسبت ذخیره قانونی بیش‌تر می‌شود مانده تسهیلات قرض‌الحسنه کاهش خواهد یافت. همان‌طور که نتایج نشان می‌دهد، یک درصد افزایش در نسبت ذخیره قانونی باعث می‌شود مانده تسهیلات قرض‌الحسنه بانک‌ها ۰/۲ درصد کاهش بیابد. نرخ رشد تولید ناخالص داخلی دارای تأثیر مثبت و بی‌معنی است. ضریب دارایی‌های بانک دارای تأثیر مثبت و معنی‌دار بر تسهیلات قرض‌الحسنه اعطایی بانک‌ها دارد. سازگاری تخمین زننده‌های گشتاورهای تعمیم یافته به معتبر بودن ابزارها وابسته است. آماره‌ای که در الگوی گشتاورهای تعمیم یافته از اهمیت بالایی برخوردار است آماره J-statistic است. احتمال خطای این آماره در این تحقیق برابر ۰/۰۱ بوده و این نشان‌گر این مطلب است که متغیرهای ابزاری به کار رفته مناسب بوده است(محدوده مناسب کوچک‌تر از ۰/۰۵ می‌باشد).

جدول۳: نتایج حاصل از تخمین مدل دوم (شاخص سیاست پولی: انتشار اوراق مشارکت)

متغیر	ضریب	آماره t	احتمال خطا
C	۷/۲۰	۱۵/۳۴	۰/۰۰
L(-1)	۷	۴/۲۱	۰/۰۰
GDP	۰/۱۲	۲/۴۵	۰/۰۲
MP	-۹/۵۷	-۴/۲۵	۰/۰۰
TFI	۲/۱۷	۸/۰۴	۰/۰۰
۷/۷۶ (۰/۰۲)	**J-statitic**	$R^2 = 0/80$	

مأخذ: بافته‌های تحقیق

با توجه به نتایج حاصل از جدول (۳) ملاحظه می‌شود که شاخص سیاست پولی (انتشار اوراق مشارکت) دارای تأثیر منفی و معنی‌دار برمانده تسهیلات قرض‌الحسنه اعطایی بانک‌ها دارد. به عبارت دیگر، به ازای افزایش یک واحد در انتشار اوراق مشارکت مانده تسهیلات اعطایی قرض‌الحسنه بانک‌ها به میزان ۹/۵۷ درصد کاهش خواهد یافت. نرخ رشد تولید ناخالص داخلی و دارایی‌های بانک دارای تأثیر مثبت و معنی‌دار بر متغیر وابسته هستند. با توجه به آماره J-statistic مشاهده می‌شود که متغیرهای ابزاری به کار رفته در تخمین این مدل مناسب بوده است.

[Downloaded from mieaoi.ir on 2022-10-09]

نتیجه‌گیری

در اسلام بیش از دیگر ادیان آسمانی نسبت به برآوردن نیاز نیازمندان (مواردی همچون ازدواج، مسکن، اشتغال) توصیه شده است که یکی از راه‌های برآورد نیاز، دادن قرض‌الحسنه است. از این‌رو، مسلمانان به صورت اختیاری و بدون توقع هیچ سودی اقدام به انجام آن می‌کنند که اجر اخروی این کار به عنوان یک انگیزه قوی در پرداخت قرض‌الحسنه نقش مهمی را ایفا می‌کند. بنابراین، تفاوت آشکار قرض الحسنه با مواردی همچون خرید و فروش، اجاره، مشارکت که با انگیزه سود است آشکار می‌گردد. قرض‌الحسنه موجب می‌شود فاصله طبقاتی در جامعه کاهش یابد. از این‌رو، می‌توان گفت نظام اقتصاد اسلام قرض‌الحسنه را به عنوان یکی از شیوه‌ها و ابزارهای مؤثر برای کاهش نابرابری توزیع درآمد در نظر گرفته است تا با برقراری جریان پول از طبقات ثروتمند به سمت طبقات کم درآمد و ایجاد زمینه‌های مناسب بتواند در جهت تثبیت درآمدها بین نیازمندان و عدم تمرکز ثروت در دست عده‌ای معدود گام بلندی را بردارد. از نتایج دیگر به دست آمده از نهاد قرض‌الحسنه می‌توان به آثار مثبت قرض‌الحسنه در تأمین نیازهای اجتماعی، مصرف اشاره نمود.

هدف این مقاله بررسی اثر سیاست پولی بر اعتبارات اعطایی قرض‌الحسنه بانک‌ها بوده است. برای این منظور میزان کل تسهیلات قرض‌الحسنه پرداختی شبکه بانکی انتخاب و با انجام آزمون‌های لازم در چارچوب داده‌های تابلویی با روش گشتاورهای تعمیم یافته برآورد مدل انجام شده است. نتایج حاصل ار تخمین مدل، رابطه منفی و معناداری را بین سیاست پولی و عرضه تسهیلات قرض‌الحسنه در نظام بانکی ایران نشان داده است. با توجه به نتایج حاصل از تخمین مدل‌ها می‌توان توصیه‌های سیاستی زیر را ارائه نمود:

با توجه به این‌که نسبت ذخیره قانونی دارای اثر منفی و معنادار بر روی تسهیلات قرض‌الحسنه است، جهت افزایش تسهیلات قرض‌الحسنه می‌توان این نسبت را کاهش داد. اما به خاطر قدرت خلق پول بانک‌ها این کاهش نسبت منجر به افزایش رانت بانک‌ها خواهد شد و توزیع درآمد را بدتر می‌کند. هرچند این کاهش نسبت برای افزایش تسهیلات قرض‌الحسنه مؤثر است اما چون تسهیلات قرض‌الحسنه هدف توزیعی دارد این کاهش نسبت ذخیره قانونی، به هدف آسیب می‌زند در نتیجه مؤکداً توصیه نمی‌شود.

با توجه به این‌که عملیات بازار باز مهم‌ترین ابزار سیاست پولی در بانکداری کلاسیک است و با در نظر گرفتن این موضوع که استفاده از اوراق قرضه مغایر با شرع اسلام است، می‌توان از اوراق مشارکت به عنوان عملیات بازار باز استفاده کرد.انضباط مالی دولت و روی آوردن کم‌تر بانک مرکزی به فروش اوراق مشارکت و در اختیارگذاشتن منابع به دست آمده به دولت و بازخرید اوراق

[Downloaded from mieaoi.ir on 2022-10-09]

مشارکت قبلاً فروخته شده، خود به خود مشوق و رواج‌دهنده عرضه تسهیلات قرض‌الحسنه توسط بانک‌ها است.

[Downloaded from mieaoi.ir on 2022-10-09]

منابع

۱. احمدی، علی‌محمد، محمدغفاری، حسن و رضا وفایی‌یگانه (۱۳۸۷)،"بررسی تأثیر قرض‌الحسنه بر توزیع درآمد"، همایش اقتصاد اسلامی و توسعه، مشهد، دانشگاه فردوسی مشهد.

۲. امام‌خمینی (۱۳۶۵)، تحریرالوسیله، بی‌جا: مکتب العلمیه الاسلامیه، جلد اول.

۳. بانک مرکزی، قانون عملیات بانکی بدون ربا.

۴. توتونچیان، ایرج (۱۳۷۵)، اقتصاد پول و بانکداری، تهران: مؤسسه تحقیقات پولی و بانکی، چاپ اول.

۵. جباری، الناز (۱۳۸۹)، "بررسی میزان اثربخشی نرخ ذخیره قانونی و دارایی‌های بانک‌ها بر روی تسهیلات اعطایی بانک‌ها (با استفاده از روش برآورد GMM)"، پایان‌نامه دوره کارشناسی‌ارشد، دانشگاه الزهرا(س).

۶. حبیبیان‌نقیبی، مجید (۱۳۸۱)،"قرض‌الحسنه و راهبردهای توسعه اقتصادی"، فصلنامه مفید، شماره۳۱، صص ۳۵-۵.

۷. حقیقی، ایمان (۱۳۸۵)،"مدل‌سازی مکانیسم انتقال سیاست پولی در بانکداری بدون ربا (مورد ایران) با روش گشتاورهای تعمیم یافته"، پایان‌نامه دوره کارشناسی‌ارشد، دانشگاه امام صادق(ع).

۸. دادگر، یدالله (۱۳۸۰)، اقتصاد بخش عمومی، قم: دانشگاه مفید، چاپ اول.

۹. رضایی، ابراهیم و مریم جلیلی (۱۳۸۹)، "نگرشی بر تأثیر سیاست پولی از کانال اعتبارات سیستم بانکی در اقتصاد ایران"، مجموعه مقالات بیست و یکمین همایش سالانه سیاست‌های پولی و ارزی.

۱۰. طبرسی، ابی‌علی‌الفضل‌بن‌الحسین (۱۴۰۸)، مجمع‌البیان، بیروت: دارالمعرفه، جلد دوم.

۱۱. فرزین‌وش، اسدالله و حسن حیدری (۱۳۸۹)،"ارزیابی تأثیر غیرمستقیم سیاست پولی برعرضه‌ی تسهیلات بانکی از طریق ویژگی‌های ترازنامه‌ای بانک‌های دولتی و غیردولتی"، فصلنامه تحقیقات مدل‌سازی، شماره۲، صص ۱۷۱-۱۴۵.

۱۲. قرشی، سیدعلی‌اکبر (۱۳۵۳)، قاموس قرآن، تهران: دارالکتب الاسلامیه.

۱۳. گریفین، کیت و تری مک‌کنلی (۱۳۷۷)، توسعه انسانی (دیدگاه و راهبرد)، ترجمه: غلامرضا خواجه‌پور، تهران: وداد، چاپ اول.

۱۴. لطفی، علی‌اصغر و مهدی تقوی (۱۳۸۴)،"بررسی اثرات سیاست پولی بر حجم سپرده‌ها، تسهیلات اعطایی و نقدینگی نظام بانکی کشور (طی سال‌های ۱۳۸۲-۱۳۷۴)"، فصلنامه پژوهش‌نامه اقتصادی، شماره۲۰، صص ۱۶۵-۱۳۱.

[Downloaded from mieaoi.ir on 2022-10-09]

۱۵. مشکی، مهدی (۱۳۹۰)، "تعیین عوامل مؤثر بر عملکرد شرکت‌های بورسی با استفاده از روش گشتاورهای تعمیم یافته (GMM) و حداقل مربعات تعمیم یافته برآوردی (EGLS)"، مجله پیشرفت‌های حسابداری، دوره سوم، شماره اول، صص ۱۱۹-۹۱.
۱۶. منتظرظهور، محمود (۱۳۶۷)، اقتصاد، تهران: انتشارات دانشگاه تهران، چاپ هفتم.
۱۷. نظریان، رافیک، فرهادی‌پور، محمدرضا و علی فرجی (۱۳۹۲)، "تأثیر رقابت در صنعت بانکداری بر اثربخشی انتقال آثار سیاست پولی از طریق کانال وام‌دهی بانک"، فصلنامه روند، سال بیستم، شماره‌های ۶۱ و ۶۲، صص۷۴-۴۳.
۱۸. هادوی‌نیا، علی‌اصغر (۱۳۸۰)،" اوراق قرض‌الحسنه"، فصلنامه تخصصی اقتصاد اسلامی، شماره۴، صص ۱۰۴-۸۳.
۱۹. هاودی‌نیا، علی‌اصغر (۱۳۷۸)، قرض‌الحسنه و آثار اقتصادی آن، تهران: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
20. Arellano,M. and Bonds,C. (1991), "Some Tests of Specification for Panel Data: Mont Carlo evidence and an Application to Employment Equations", Review Economics and Statistics, No, 58, pp 277-297.
21. Baltagi,H.B. (2005), "Econometric Analysis of Panel Data", 3nd Edition, New York: John Wily & Sons Ltd.
22. Bernanke,B. (1993),"How Important is the Credit Channel in the Monetary Policy", Acomment:Carnegie-Rochester Conference series on public policy 39, North Holland,47-52.
23. Bernanke, B. and Blinder,A. (1992), "The Federal Funds Rate and Channels of Monetary Transmission", American Economic Review, vol82, No,2, pp 901-921.
24. Bernanke,B. and Gertler,M. (1995), "Inside the Black Box; the Credit Channel of Monetary Policy Transmission", Journal of Economic Perspective, vol 9, pp 27-48.
25. Clarida,R. Gali,J. and Gertler,M. (1998), "Monetary Policy Rules in practice: some international evidence", Series, Working Paper, No,104, pp 1033-1067.- Goodfriend,M. & Kng,R. (1997),"The New Neoclassical Synthesis and The Role of Monetary Policy", NBER Macroeconomics Annual, Vol.12, pp 231-296.
26. Holtz-Eakin,D. and Newey,W. and Rosen,H.S. (1988), "Estimation vector autoregression with Panel Data", Econometrica, No,56.
27. Hsiao,C. (2003),"Autoregression Modeling and Money-Income Casuality Detection", Journal of Monetary Economics, Vol,1.
28. Leo De Hann. (2001), " The credit channels in the Netherlands: Evidence from Bank Balance Sheets", internet.

[Downloaded from mieaoi.ir on 2022-10-09]

29. Leonardo Gambacorta. (2001), "Bank-Specific Charateristics & Monetary Policy Transmission : the case of Italy", internet.
30. Mankiw,G. & Romer,D. (1991),"New Keynesian Economic", Vol, 1&2, MIT Press.
31. Mishkin,F.S. (1995), "Symposium on the Monetary Transmission Mechanism", Journal of Economic Perspective, vol4, No,2, pp 3-10.
32. Pesaran,M.H. & Smith,R. (1995),"Estimating Long Run Relationship from Dynamic Heterogeneoud Panels", Journal of Econometrics, Vol,68, pp 79-113.
33. Rotenberg,J.J. & Woodford,M. (1998),"An Optimization-Based Econometric Framework for The Evalution of Monetary Policy", NBER Macroeconometrics Annual 1997,MIT Press, pp 297-361.
34. Sengonol,A. and Thorbeck,W. (2005), "The Effect of Monetaru Policy on Bank Lending in Turkey", Applied Financial Economics, vol 1, No,15, pp 931-934.
35. Taylor, J.B. (1995),"The Monetary Transmission Mechanism: An Emprical Framework", Journal of Economic Perspective, vol 9, No 4, pp 11-26.
36. Valderrama,M. (2001),"Credit Channel and Investment Behavior in Austria: A Micro- Econometric Approach", Internet.

[Downloaded from mieaoi.ir on 2022-10-09]

[Downloaded from mieaoi.ir on 2022-10-09]